

Kritik mot Gotlands tingsrätt för att inte ha uppmärksammat en fråga om åtalspreskription

Beslutet i korthet: En åklagare väckte åtal för brott som skulle preskriberas en dryg månad senare. Trots det utfärdades inte stämning utan dröjsmål och tingsrätten skickade stämning och kallelse till den tilltalade i ett vanligt brev med delgivningskvitto. JO kritiserar tingsrätten för sin inledande hantering av stämningsansökan och för att försöken att delge den tilltalade fortsatte efter att brotten preskriberats.

Anmälan

I en anmälan som kom in till JO den 27 februari 2020 framförde AA klagomål mot Gotlands tingsrätt och uppgav i huvudsak följande.

Hon utsattes under nyårsafton 2017 för brott och fick under hösten 2019 uppgift om att förhandling i saken skulle äga rum i februari 2020. Tiden efter brottstillfället hade varit mycket påfrestande för henne och hon såg fram emot att saken snart skulle vara avgjord. På förhandlingsdagen informerades hon av åklagaren, fem minuter innan målet skulle ropas på, om att förhandlingen skulle ställas in på grund av preskription. Ingen från tingsrätten talade med henne eller förklarade det inträffade. Dagen efter fick hon en kopia av tingsrättens beslut att skriva av målet.

Utredning

Handlingar i tingsrättens mål B 1381-17 begärdes in och granskades.

I en remiss den 31 augusti 2020 uppmanade JO tingsrätten att lämna upplysningar om och yttra sig över det som AA hade fört fram i sin anmälan. Tingsrätten skulle särskilt beröra bl.a. frågorna om tiden för utfärdandet av stämning och det valda delgivningssättet.

Tingsrätten (lagmannen BB) gav in ett remissvar med följande innehåll:

Målet inleddes hos tingsrätten den 2 januari 2018 med en framställan om förordnande av offentlig försvarare. Stämningsansökan kom in torsdagen den 21 november 2019. Dessförinnan hade åklagaren vid ett flertal tillfällen tillfrågats av tingsrätten om målets status.

När stämningsansökan kom in handlades målet av dåvarande lagmannen CC som tisdagen den 26 november 2019 beslutade bl.a. om att stämning med kallelse till huvudförhandling skulle utfärdas och att yttrande från frivården skulle inhämtas. Detta noterades på ett åtgärdsblad som finns i akten. Stämning med kallelse skickades i vanligt brev med delgivningskvitto till den tilltalade på dennes folkbokföringsadress tisdagen den 3 december 2019. Eftersom delgivningskvitto inte kom in har man skickat påminnelser med vanlig post den 16 december och den 27 december 2020 [rätteligen 2019, JO:s anm.]. Det framgår inte att tingsrätten försökt nå den tilltalade på annat sätt, t.ex. per telefon, för att få en bekräftelse på att han hade fått del av handlingarna. Den 3 januari 2020 uppdrogs åt stämningsman att delge den tilltalade. Innan stämningsmannen hunnit delge den tilltalade kom delgivningskvitto in till tingsrätten, med delgivningsdatum den 3 januari 2020.

De åtalade gärningarna hände den 31 december 2017. Med hänsyn till straffskalan för de åtalade gärningarna inträdde preskription den 1 januari 2020.

CC har uppgett att målet handlagts enligt gängse rutiner. När huvudförhandlingen hade ropats på påpekade den tjänstgörande åklagaren (som var en annan åklagare än den som upprättat stämningsansökan) att preskription hade inträtt. Detta hade inte uppmärksammats tidigare. Det har nu gått en tid sedan händelsen men enligt CCs minnesbild tog han med målsägandebiträdet upp frågan om följderna för det enskilda anspråket av att brottmålet skulle skrivas av på grund av preskription. Tingsrätten avkunnade sedan beslutet om att skriva av målet. Mer än så kunde han inte erinra sig nu.

Tingsrätten har ett internt rutindokument "Beredning av brottmål" som upprättades den 24 juni 2019. I dokumentet anges bl.a. att vid kontroll av stämningsansökan ska den som handlägger målet alltid börja med att kontrollera bl.a. preskription. Så här uttrycks det i dokumentet: "Preskription (35 kap. brottsbalken)", Huvudregel: Tidsfristen styrs av brottets straffskala. Det är datumet för brottet som är utgångspunkten, om inte tilltalad/misstänkt delgetts stämning eller häktats." I dokumentet finns också ett avsnitt om delgivning där det redogörs för två former för delgivning av stämningsansökan: delgivning med delgivningskvitto och förenklad delgivning. Rutindokumentet har reviderats i februari 2020 men inte i de nämnda delarna.

Tingsrättens bedömningar:

- Det borde ha uppmärksammats när stämningsansökan kom in att det var kort tid kvar till preskription. Det finns ingen notering i akten om att det gjorts. Det finns inte heller någon notering i stämningsansökan om att preskription var nära förestående. Sådana och andra påpekanden från åklagaren i handläggningsfrågor är till stor nytta för tingsrätten vid beredningen av ett mål.
- Att det var kort tid kvar till preskription borde ha lett till att stämning utfärdats skyndsamt.
- Särskilda åtgärder för att säkerställa delgivning borde ha vidtagits, t.ex. genom att söka den tilltalade per telefon när delgivningskvitto inte kom in eller att skicka stämningen med stämningsman tidigare.
- Tingsrätten kommer att uppdatera sitt rutindokument med en tydlig anvisning om att risken för preskription ska uppmärksammas särskilt, inte minst när det gäller brott med lägre straffskala. Sådan risk ska leda till skyndsamt handläggning med utfärdande av stämning. Vidare ska tydliggöras att särskilda åtgärder ska vidtas för att säkerställa delgivning i sådana fall. Dessa anvisningar har redan tagits upp vid möten med all personal på tingsrätten.
- Det hade varit gott bemötande om någon från tingsrätten hade upplyst målsäganden om och förklarat det inträffade för henne på dagen för huvudförhandlingen.
- Tingsrätten beklagar det inträffade.

AA kommenterade remissvaret.

Rättslig reglering m.m.

I 35 kap. 1 § brottsbalken, BrB, finns bestämmelser om s.k. åtalspreskription. Regleringen innebär att påföljd inte får dömas ut för ett brott när det har gått en viss tid efter brottet. Om den misstänkte häktas eller delges åtal för brottet sker ett preskriptionsavbrott och preskriptionstiden upphör därmed att löpa. När det som i detta fall är fråga om brott med som högst ett års fängelse i straffskalan inträder preskription två år efter gärningstillfället (35 kap. 1 § första stycket 1 BrB).

När ett åtal väcks ska tingsrätten granska att stämningsansökan uppfyller de formella kraven och annars förelägga åklagaren om komplettering. Om det föreligger ett rättegångshinder ska ansökan avvisas. (Se bl.a. 45 kap. 4 och 8 §§ rättegångsbalken, RB.) Som Gotlands tingsrätt framhållit bör även preskriptionsfrågan uppmärksammas vid den inledande kontrollen. Det kan dock noteras att ett preskriberat brott inte ska avvisas utan lämnas utan bifall. De inledande åtgärderna bör enligt min mening vidtas snarast, i allmänhet i anslutning till att stämningsansökan kommer in till rätten. Det är av vikt att en tingsrätt har fungerande rutiner för dessa kontroller (se t.ex. JO:s beslut den 9 september 2021, dnr 8574-2020 och 1494-2021).

Om en stämningsansökan inte avvisas ska rätten utfärda stämning på den tilltalade att svara på åtalet (45 kap. 9 § RB). Det har inte angetts någon tidsfrist för att göra detta, men bestämmelsen förutsätter att stämning utfärdas utan dröjsmål. JO har tidigare uttalat att anstånd med utfärdande av stämning i upp till ett par veckor efter det att stämningsansökan kommit in till rätten kan vara befogat om det är påkallat av mer praktiskt betonade skäl, t.ex. därför att kallelse till huvudförhandlingen ska ske i stämningen och en tingsdag är under planering. Om det inte finns några sådana skäl bör däremot stämning utfärdas utan dröjsmål, eftersom vissa rättsverkningar – däribland frågan om preskription – är knutna till den tidpunkt då den tilltalade delges stämning. (Se bl.a. JO 1989/90 s. 30, dnr 2855-1987, JO 2007/08 s. 53, dnr 238-2006, och protokoll från JO:s inspektion av Södertörns tingsrätt den 14–16 december 2015, dnr 6685-2015.)

Enligt 7 § delgivningslagen (2010:1932) ska den myndighet som handlägger ett mål eller ett ärende se till att delgivning sker. Myndighetens ansvar för delgivning innefattar även valet av delgivningssätt. Delgivningssätt ska enligt 4 § första stycket delgivningslagen väljas med utgångspunkt från att det ska vara ändamålsenligt med hänsyn till handlingens innehåll och omfattning och medföra så lite kostnader och besvär som möjligt. I detta ligger att myndigheten ska göra en proportionalitetsbedömning och använda det sätt som bedöms vara effektivt i det enskilda fallet utan att i onödan orsaka kostnader eller andra negativa konsekvenser (prop. 2009/10:237 s. 231). Vid all delgivning gäller att

den inte får ske på ett sätt som är olämpligt med hänsyn till omständigheterna i delgivningsärendet, se 4 § andra stycket. De närmare övervägandena beror på vilket delgivningssätt som är aktuellt att använda i det enskilda fallet. I fråga om stämmningsmannadelgivning innebär bestämmelsen att det alternativet inte ska användas i onödan med hänsyn till bl.a. mottagarens integritet och kostnaderna för myndigheten. Det finns inte något krav på att stämmningsmannadelgivning ska ha föregåtts av något försök med annat delgivningssätt. När ett ärende t.ex. är särskilt brådskande kan stämmningsmannadelgivning användas direkt (a.a. s. 171).

Bedömning

I likhet med tingsrätten anser jag att den ansvarige domaren borde ha uppmärksammat risken för preskription redan när stämmningsansökan kom in till rätten och då vidtagit särskilda åtgärder för att säkerställa att den tilltalade delgavs stämning. En fördröjning med åtta arbetsdagar för att utfärda stämning kan, mot bakgrund av den risk för preskription som fanns i detta fall, inte anses uppfylla kravet på att stämning ska utfärdas utan dröjsmål. Det finns anledning att ännu en gång inskräpa vikten av att behovet av brådskande åtgärder uppmärksammas tidigt vid den inledande kontrollen av ett mål. Jag välkomnar att tingsrätten kommer att förtydliga sina rutiner i detta avseende.

Det är vidare anmärkningsvärt att tingsrätten vid beslutet om stämmningsmannadelgivning inte noterade att preskription inträtt och inte gjorde det på förhandlingsdagen heller. Rätten har en skyldighet att självant beakta reglerna om preskription, och det är därför en grundläggande åtgärd för den ansvarige domaren att förvissa sig om att ett åtal inte avser ett preskriberat brott. Utöver att det kan vara besvärligt att behöva inställa sig vid en domstol i onödan kan givetvis hela den rättsliga processen uppfattas som betungande för den som på något sätt är inblandad i den. Var och en som har en roll i en rättegång har därför ett befogat intresse av att genast underrättas när saken inte längre rör dem eller när det av någon annan anledning inte längre finns förutsättningar att pröva den.

Sammanfattningsvis ska tingsrätten och dåvarande lagmannen CC kritiseras för sin inledande hantering av stämmningsansökan liksom för beslutet att ge en stämmningsman i uppdrag att delge den tilltalade trots att gärningen vid det laget var preskriberad. Vidare borde CC under alla förhållanden ha uppmärksammat att preskription inträtt inför huvudförhandlingen i målet och kontaktat parterna om detta förhållande.

Vad som i övrigt har kommit fram i ärendet ger inte anledning till några ytterligare åtgärder eller uttalanden från min sida.

Ärendet avslutas.